

ΜΟΙΡΟΛΟ(Γ)ΙΑ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΟΥ '40 ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΗΡΩΕΣ Κ. ΔΑΒΑΚΗ ΚΑΙ Π. ΜΑΝΤΟΥΒΑΛΟ

Τα μανιάτικα μοιρολόια είναι έντεχνα, ιαμβικού τύπου στιχουργήματα λαϊκής ποιήσης και τέχνης, έμμετροι, συνήθως μακροσκελείς, **ύμνοι**, με μέτρο δεκαεξασύλλαβο ή οκτασύλλαβο και φιλολογία κατά κανόνα θρηνητική αλλά και δοξαστική, ψαλλόμενοι ή απαγγελλόμενοι στο εύγλωττο τοπικό γλωσσικό ιδίωμα από μανιάτισσες γυναίκες, με σκοπό την έκφραση πένθους για την απώλεια ή την απόδοση τιμών και επαίνων σε προσφιλή πρόσωπα του στενότερου ή ευρύτερου συγγενικού ή φιλικού περιβάλλοντος. Αποτελούν μέρος της πολιτιστικής Παράδοσης της Μάνης, με το περιεχόμενό τους να αντικατοπτρίζεται στην καθ' ημέρα βιωτική, τα συναισθήματα, τα ήθη και τα έθιμα, την διανόηση, και τα ιστορικά επιτεύγματα των Μανιατών.

Βέβαια, μοιρολόια ακούγονται σε πολλά μέρη της Ελλάδος, από την Ήπειρο μέχρι την Κρήτη και από την Μάνη μέχρι τον Πόντο και την Μ. Ασία, όμως υπέρτερα σε αυθεντικότητα και παράδοση με βάθος χρόνου είναι τα **μανιάτικα**, των οποίων ο ρυθμός και το μέτρο θεωρούνται από πολλούς ως μακρινός απόγονος του ομηρικού στίχου, όπως αυτός διαμορφώνεται, επί παραδείγματι, στα πένθιμα τραγούδια της Ιλιάδος για τον Αχιλλέα, τον Πάτροκλο, την Ανδρομάχη κλπ. Κατά τους κλασσικούς χρόνους, τα απαγγελλόμενα από τους θρηνωδούς χορούς των αρχαίων τραγωδιών διαμόρφωσαν ένα νέο είδος μοιρολόιων και μετά την επικράτηση του Χριστιανισμού και την βυζαντινή εποχή, όπως ήταν φυσικό, στα μοιρολόια που είχαν μετονομασθεί σε **«παρακλήματα»**, υπεισήλθαν διαφοροποιημένα θρησκευτικά και μεταφυσικά στοιχεία. Κατά την μεταβυζαντινή περίοδο, την τουρκοκρατία και τις πρώτες δεκαετίες του ελληνικού κράτους τα μοιρολόια εμπλουτίζονταν ανάλογα με τις επικρατούσες ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες, για να πάρουν την πλέον οικεία για τους νεοέλληνες μορφή τους στους νεότερους χρόνους.

Η διαδικασία του θρηνητικού μοιρολογιού στην Μάνη για τον τιμώμενο νεκρό ήταν τυποποιημένη και εθμική. Τη νύκτα προ της εξόδιας τελετής, οι μαυροφορεμένες μοιρολογίστρες γυναίκες – προερχόμενες, συνήθως, από συγγενικούς ή φιλικούς κύκλους ή ήταν τελείως ξένες και άγνωστες «επαγγελματίες» του είδους που είχαν προσκληθεί «επί πληρωμή» στο «ξόδι» - έρχονταν στον οίκο του εκλιπόντος και έπαιρναν το «κάθισμα», δηλαδή θέσεις πέριξ της σορού. Μετά άρχιζε το μοιρολόι. Οι σύγχρονες «μυροφόροι», οδυρόμενες και με τα μαλλιά χυμένα στους ώμους, μέσα από ορφική μυσταγωγία υπερβατικής υμνωδίας και στιχουργικής θυμοσοφίας αποτυπωμένης στην ιδιότυπη ελληνική γλώσσα, συνέπλεκαν εγκωμιαστικά την οδύνη και τις τυχόν κατάρεις για τον **«χαμό»** του προσφιλούς προσώπου με τα χαρίσματα, τα ευτυχή γεγονότα και τα επιτεύγματά του ενόσω ακόμη ήταν στη ζωή. Η «κάθαρη

ση» στο μοιρολόι πραγματοποιούνταν με την «εντολή» εκ μέρους των παρευρισκομένων προς τον εκλιπόντα (!!) όπως « μεταφέρει» στις ψυχές της «**κάτου γης**» τους χαιρετισμούς, την αγάπη και τους στοχασμούς εκείνων του «**πάνου κόσμου**» που εξακολουθούσαν να τις τιμούν και να τις θυμούνται, μαζί την ευχή για «**καλή αντάμωση**» (!!).

Το μοιρολόι σταματούσε κατά την εξόδια τελετή και μπορούσε να συνεχισθεί μετά από αυτήν και επί μέρες ακόμη, ιδίως αν ο εκλιπών ήταν νέος στην ηλικία ή είχε σκοτωθεί στον πόλεμο ή φονευθεί στον «**γδικιωμό**» (ή βεντέτα, όπως συνηθίζεται – όχι, όμως και πολύ ορθά – να λέγεται), το σκληρό αυτό και, πολλές φορές, απάνθρωπο έθιμο και κοινωνικό φαινόμενο, σύνηθες στην Μάνη παλαιότερων εποχών.

Ο υπερήφανος και «πολεμικός» Μανιάτικος Λαός, έχει ανέκαθεν υμνήσει με την λαϊκή του ποίηση όλους τους εθνικοαπελευθερωτικούς αγώνες της Ελλάδος στους οποίους έλαβε μέρος, τιμώντας συνάμα και τα ηρωικά τέκνα του που θυσιάστηκαν υπέρ της Πίστεως και της Πατρίδος.

Με την ευκαιρία της πρόσφατης επετείου της 28^{ης} Οκτωβρίου 1940, παρατίθενται κατωτέρω τέσσερα θαυμάσια έργα μανιάτικης λαϊκής ποίησης, επιλεγμένα από το βιβλίο του συγγραφέα Πάνου Καλλιδώνη με τίτλο «**ΜΑΝΙΑΤΙΚΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ, Ο ΘΡΥΛΟΣ ΤΗΣ ΜΑΝΗΣ**», Πειραιεύς 1972. Το πρώτο εξ αυτών είναι δοξαστικού/αφηγηματικού χαρακτήρα στον τραγικό ρυθμό του μοιρολόιου και αναφέρεται στον πόλεμο 1940-41. Τα επόμενα τρία είναι επαινετικά/θρηνητικά μοιρολόγια, τα μεν δυο για τον Συν/ρχη **Κ. Δαβάκη** και το τελευταίο για τον Ταγμ/ρχη **Π. Μαντούβαλο**.

Α. ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ 1940 - 41

Στης Αλβανίας τα βουνά άναψε δυνατή φωτιά
εκεί μαλώνει ο φασισμός με τον Ελληνικό Λαό.
Στη Πίνδο άρχισε ο καυγάς, στο φρούριο της Λευτεριάς
που ώρμησε ο Ιταλός, του Μουσολίνι ο φασισμός.
Του Καμπαλέρο¹ τα σκυλιά, τα όρνια τα φασιστικά
τα βάλασι με τα θεριά, με του Νταβάκη τα Παιδιά.
Στα ηπειρώτικα βουνά στρατέματα Ιταλικά
πούχασι άρματα και τανκς και στα καπέλλα τους φτερά.
Ωρμήσασι βουργά-βουργά² να μπούσι³ μέσα στα χωριά
στα Κάστρα τα Ελληνικά, στα ξακουσμένα Γιάννενα
Μα κεί εφύλαε σκοπός ο Εθνικός μας ο Στρατός

¹ Καμπαλέρο = Στρατηγός, διοικητής των ιταλικών δυνάμεων κατά την εαρινή επίθεσή τους 9-25/3/1941

² βουργά-βουργά = γρήγορα-γρήγορα, με βιασύνη και ορμή

³ να μπούσι = να μπούνε

ο λέοντας ο φτερωτός και της Ελλάδος ο φρουρός.
Τα φανταράκια γελαστά, με μια ψυχή με μια καρδιά
χυμήξασι σαν τα θεριά και πολεμήσασι σκληρά.
Με του στρατού μας την ορμή λυγίσασι οι Ιταλοί
με του «αέρα» τη κραυγή τρέχουσι γίνονται λαγοί.
Όλος ο κόσμος κι' ο ντουριάς θαμάζει και χειροκροτά
τον Έλληνα που πολεμά στις Αλβανίας τα βουνά.
Στις χιονισμένες τις κορφές γίνασι μάχες φονικές
χιλιάδες δροσερά κορμιά εθάφτησα στα πάγουρα⁴.
Η Πρεμετή κι' η Κορυτσά, της Τρεμπεσίνας τα βουνά
και της Κλεισούρας τα στενά, νέο Μπιζάνι γίνησα(!).
Εκεί λεβέντες γιαλεχτοί, φαντάροι και αξιωματικοί
μείνασι αιώνιοι φρουροί για της Πατρίδας την τιμή.

---

⁴ πάγουρα = παγετοί

**Β. ΜΟΙΡΟΛΟΪ, ΠΡΩΤΟ,
ΔΕΚΑΕΞΑΣΥΛΛΑΒΟ,
ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗ
ΚΩΝ/ΝΟ ΔΑΒΑΚΗ⁵**

[Το μοιρολόι που ακολουθεί το είπε η θεία του Κ. Δαβάκη, Ζωγράφιανα, αδελφή του πατέρα του (από την εφημερίδα ΑΔΟΥΛΩΤΗ ΜΑΝΗ, φύλ. 14]

-«Άστρο εβγήκε λαμπερό μαζί με τον αυγερινό
πάνου στου Πίνδου την κορφή και βγάνει λάμψη φοβερή.
Φωτίζει τ' αψηλά βουνά σ' όλο τον κόσμο, το ντουινιά
σκορπά το φως της Λευτεριάς, στη θάλασσα και στη στεριά.
-Καίει τα όρνια τα θεριά του φασισμού τ' αγριμικά
και τους αντάρτες οδηγά στη Δόξα και στη Λεβεντιά.
Αυτό το άστρο το λαμπρό δίπλ' από τον αυγερινό
είναι κορώνα του Στρατού, χρυσό φανάρι του Λαού.
-Της Μάνης είναι σταυραητός, συνταγματάρχης ξακουστός
Δαβάκης ο πολεμιστής του φασισμού ο Νικητής.
Κώστα Δαβάκη μαχητή, της Λευτεριάς αγωνιστή
που ζ' έπνιξε⁶ ο φασισμός στις Μεσογείου το βυθό.
-Κάστρο εγίνης θυρλικό και σύμβολο ηρωικό
κι' έδωκες δόξα και τιμή στη Μάνη την Ιστορική.
Εδίδαξες και το ντουινιά πώς η Ελλάδα πολεμά
για Δόξα και για Λευτεριά στα χούματα τα Ιερά».

⁵ Ο Συν/ρχης Κων. Δαβάκης (1897- Ιαν.1943) κατάγονταν από το χωριό Κεχριάνικα της αποσκιερής Μάνης. Κατά τον πόλεμο του '40 ήταν Διοικητής του θυρλικού «Αποσπάσματος Πίνδου» που απέκρουσε την ιταλική επίθεση τις πρώτες κρίσιμες ημέρες του αγώνα στην περιοχή του. Την 3^η Νοε 1940 τραυματίστηκε σοβαρά επί του υψ. ΤΑΜΠΟΥΡΙ, στη θέση Προφ. Ηλίας Κάντζικου (μετέπειτα Δροσοπηγή) και μεταφέρθηκε αρχικά στην Θεσ/νίκη και μετά στην Αθήνα. Τον Ιαν. 1943, πνίγηκε στην Αδριατική όταν το ιταλικό πλοίο που τον μετέφερε από την Πάτρα στην Ιταλία τορπιλίσθηκε από συμμαχικό πλοίο. Η σορός του μεταφέρθηκε στον Αυλώνα Αλβανίας και τον Μάρτιο 1948, στην Αθήνα. Τον Σεπτ. 1963 η Ακαδημία Αθηνών τον τίμησε με το Αργυρό Μετάλλιο Αυτοθυσίας.

⁶ ζ' έπνιξε = σε έπνιξε

Γ. ΜΟΙΡΟΛΟΪ, ΔΕΥΤΕΡΟ, ΟΚΤΑΣΥΛΛΑΒΟ, ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΩΝ/ΝΟ ΔΑΒΑΚΗ

«Ε, κρουσταλένιε ποταμέ

που δεν εθέλωνες ποτέ

μ' από τα τώρα κ' εδανά

θολώνεις όλα τα νερά

και ζ' έφαε η θάλασσα.

Δεν ήτανε για να θαφτείς

με δόξα, με υπόληψη

και με παράτα και τιμή

όπως σ' επανταρίζασι⁷

τ' ήτα⁸ η καρδιά σου μπαξές

μ' όλο δεδροφυτέματα.

.....
Αγροίκα, Κώστα να ζ' έπου⁹

Αμ' πώς το καταδέχθηκες

εσένα να δεσμέψουσι

οι βάρβαροι οι Γερμανοί

και οι δειλοί οι γι Ιταλοί

που τους εγκρεμοβόλησες

απά¹⁰ στις Πίνδος τα βουνά

όταν εμάχεσο μπροστά

σαν ήρωας, σα λέοντας;

Όλοι να τον εκλάψωμε

το παληκάρι της τιμής

---

⁷ σ' επανταρίζασι = ήθελαν όλοι να σου κάνουν

⁸ τ' ήτα = γιατί ήταν

⁹ να ζ' έου = να σου ειπώ

¹⁰ απά = επάνω

όπου εμάχοντα μπροστά
απά στη Πίνδος τα βουνά
να μη μ' ποδουλωθεί η Ελλάς.»

Δ. ΜΟΙΡΟΛΟΪ ΤΟΥ ΗΡΩΙΚΟΥ ΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ (ΠΟΤΗ) ΜΑΝΤΟΥΒΑΛΟΥ¹¹

«Σήμερ' αστράφτει και βροντά σ' όλα τα Κάστρα του Μωρηά
σου Ταυγέτου τα βουνά και στου Ταινάρου τα χωριά
Σήμερ' ακούστηκε βουή στη Μάνη την αποσκερή¹²
και νυχτοσκούζει το πουλί με την κατάμαυρη στολή.
-Ήρθε μαντάτο ξαφνικό τι έπεσε στ' Αλβανικό¹³
ο ταγματάρχης ο ξανθός, ο Πότης ο Μαντούβαλος.
Πρώτος εμπήκε στη γραμμή, στο Τάγμα επικεφαλής
κι έδωσε μάχη φοβερή στου Μόραβα την κορυφή.

¹¹ Ο Ταγματάρχης Πότης Μαντούβαλος (1898-1940) κατάγονταν από τον Γερολιμένα της αποσκερής Μάνης, ήταν της δυνάμεως του 50 ΣΠ και σκοτώθηκε στο υψ. 1878 της τοποθεσίας ΜΟΡΑΒΑ, στην Αλβανία, την 17η Νοε. 1940.

¹² αποσκερή Μάνη = Η δυτική Μάνη, προς την πλευρά του Μεσσηνιακού

¹³ Αλβανικό = Εννοεί το Αλβανικό μέτωπο

-Όντες¹⁴ ανέβη στην κορφή με μια σημαία Ελληνική
τον ήρε σφαίρα εχθρική, τούκοψε την αναπνοή.
Έπεσε ο πολεμιστής, της Μάνης τ'άξιο παιδί
ο ήρωας κι'ο μαχητής για της Ελλάδος την τιμή
Έμεινε φύλακας πιστός ψηλά στο ξέσκεπο βουνό¹⁵
ο λέοντας ο φτερωτός, της Λευτεριάς ο σταυραητός.
Ακούστε φίλοι και οχτροί, Οθωμανοί και Χριστιανοί
τη μέρα τη σημερινή θα κάμου μια παρεκτροπή
Θα βλαστημήσου¹⁶ το Θεό π'έκοψε το χοντρό δεντρό¹⁷
όπου το πότιζε ο στρατός και το καμάρωνε ο Λαός».

---

¹⁴ όντες = όταν

¹⁵ ξέσκεπο βουνό = γυμνό, ακάλυπτο βουνό

¹⁶ Θα βλαστημήσου = θα ασεβήσω

¹⁷ το χοντρό δεντρό = τον δυνατό, τον δυναμικό άνδρα